

Internetin käyttäjän eri roolit

- Ihmiskuva internetin sääntelyssä

Riku Neuvonen¹

1. Johdanto

Tietoverkot eli käytännössä internet on käytännössä merkittävä osa jokaisen länsimaalaisen ihmisen jokapäiväistä elämää. Internetiä säännellään monin eri tavoin. Sääntelyssä ihmisille ja yrityksille annetaan oikeuksia, velvoitteita, kieltoja ja mahdollisuuksia. Ihmisten osalta sääntely luo omanlaisensa ihmiskuvan, koska sääntelyä varten tarvitaan tietynlainen normi, oletus tietynlaisesta ihmisestä. Toisaalta sääntely myös luo tietynlaisen ihmiskuvan.²

Tässä kirjoituksessa internetin sääntelyn kautta muodostuvaa ihmiskuvaa tarkastellaan muutaman roolin kautta: asiakkaana, kansalaisena, palvelujen käyttäjänä ja yksityishenkilönä. Nämä roolit monelta osin limittyvät ja lomittuvat eikä tarkoitus ole tehdä jyrkkiä rajanvetoja, vaan kohdistaa huomio niihin eri asemiin, jotka eri sääntelykehikot asettavat.

Jokainen meistä on internetissä kuluttaja. Tietoverkon käyttäminen edellyttää teknistä laitetta, erilaisia ohjelmistoja, yhteyttä ja itse tietoverkoissa käytetään erilaisia palveluita. Asiakasta kuluttajana suojataan erilaisin oikeuksin, joissa kuluttajan toimintakenttää säännellään. Kaikissa yhteyksissä asiakas ei ole kuluttaja, vaan näennäisesti maksuttomia palveluita on paljon ja julkisissa palveluissa on siirrytty entistä enemmän puhumaan asiakkaista. Internetissä ollaan yhä enemmän myös kansalaisina, koska sähköisen hallinnon määrä on kasvanut ja monien julkisen vallan palvelujen käyttö edellyttää internetiä tai ainakin palvelut toimivat parhaiten internetissä. Toisaalta kansalaisuuteen kuuluu yhteisöön ja yhteiskuntaan osallistuminen, esimerkiksi tiedonsaannin ja julkiseen keskusteluun osallistumisen kautta. Tämä asema linkittyy paitsi tiedonvälitykseen, niin myös erilaisiin kommunikointialustoihin.

Internet koostuu erilaisista palveluista, joissa monesti ollaan kuluttajan asemassa tai tekemässä kansalaisuuden alaan liittyviä toimia. Koko ajan kasvavassa sääntelyssä on nostettu esiin erityisiä järjestelyjä, jotka liittyvät rooliin nimenomaan alustojen käyttäjänä. Tässä sääntelykehyksessä käyttäjät ovat suojeltavia kohteita, tiedontuotannon raaka-aineita ja toisaalta myös toistensa

---

¹ OTT, viestintäoikeuden dosentti, yliopistotutkija Helsingin yliopisto ja Tampereen yliopisto. Kirjoittaja on ollut artikkeleita laatiessaan Suomen akatemian rahoittamien hankkeiden Communication Rights in the Age of Digital Disruption (CORDI) ja Is this Public or Private (POP) tutkijana.

² Yksi näistä vaihtoehdoista on yksilöllistyyvä ihminen, joka on esillä etenkin Zygmunt Baumanin esityksessä niin sanotusta notkeasta modernista. Zygmunt Bauman, Notkea moderni. Vastapaino 2002.

valvoja.³ Palveluita käytetään yksityishenkilöinä, mutta palvelujen käyttö edellyttää eri rooleihin kuuluvien sopimusten tekemistä, joista olennaisin on datatalouteen liittyvä tietojen luovuttaminen. Tällöin syntyy asiakassuhde, jota kuluttajarooli tai perinteiset asiakas- tai käyttäjäroolit eivät tunnista. Yksityishenkilön yksityisyyteen kuuluvia tietoja vaihdetaan vastineeksi palveluista, usein ilman selkeää sopimusta. Tätä roolia säännellään erityisesti tietosuojan kautta.

Kirjoituksessa ei pyritä kaiken kattavaan esitykseen vaan nostamaan esille tiettyjä tekijöitä ja säännöksiä, jotka osoittavat millaista toimijaa varten säännös on tehty tai millaisen linssin kautta toimijoita arvioidaan.

2. Asiakkaana ja kuluttajana

Virtuaalisena tilana internet on olemassa ainoastaan teknisessä muodossa. Internet edellyttää infrastruktuuria, joka koostuu laitteista ja ohjelmista. Nämä käyttäjän on tavalla tai toisella hankittava. Tällöin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta internetin käyttäjä on kuluttaja ja asiakas. Kahden eri käsitteen käytöllä perusteena on, että kaikki yksityiset palvelut eivät internetin yhteydessä perustu perinteiseen kuluttamiseen, vaan asiakassuhteessa vastike tulee muussa muodossa. Samoin julkisten palvelujen yhteydessä käytetään usein käsitettä asiakas. Tässä yhteydessä yleiskäsitteenä on asiakas ja asiayhteyden sitä edellyttäessä käytetään käsitettä kuluttaja.⁴

Asiakkaan käyttöönsä tarvitsemansa infrastruktuurin osalta roolina on usein olla normaali kuluttaja, joka hankkii tarvittavat laitteet, ohjelmistot ja yhteyspalvelut. Tässä kuluttajan roolissa lähtökohtana on kuluttajan suojaaminen. Ajattelussa lähtökohtaisesti kuluttaja on heikommassa asemassa suhteessa yritykseen, jolloin kuluttajan valinnanvapautta on suojattava säätämällä hänen saamastaan informaatiosta, jossain määrin tuotteiden hinnoittelusta ja kuluttajan palvelusta.

Internetin sääntelyssä on omat erityispiirteensä, joissa myös korostuu asetelma asiakkaan suojelusta suhteessa yrityksiin. Laite- ja ohjelmistotasolla asiakkaan ainakin teoreettista valinnanvapautta pyritään suojelemaan osin kuluttajansuojan ja välillisesti kilpailuoikeuden kautta. Laitteiden ja ohjelmistojen niputtamisesta yhden tarjoajan paketeiksi on erityisesti käyttöjärjestelmien ja muiden

---

³ Shoshana Zuboff: *The Age of Surveillance Capitalism : the Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. Hachette Book Group 2019.

⁴ Sääntely on tietoverkoissa usein EU:n tasolla, joten kuluttajamääritelmäkin on enemmän EU-kuluttaja kuin kansallinen. Thomas Wilhelmsson: *The Average European Consumer: a Legal Fiction*. Teoksessa Thomas Wilhelmsson, Elina Paunio ja Annika Pohjolainen (toim.): *Private Law and the Many Cultures of Europe*. Kluwer Law International 2007 s. 243–268.

ohjelmien suhteen jonkin verran oikeuskäytäntöä selaimista musiikintoisto-ohjelmiin.⁵ Näissä lähtökohtana on vapaa kilpailu tavalla, jossa kuluttajalla on mahdollisuus valita haluamansa ohjelmistot lähes samoin ehdoin, ainakin samoin hinnoin. Kuluttaja on näin rationaalinen toimija, jonka mahdollisuuksia tehdä rationaalisia päätöksiä halutaan turvata. Toisaalta kuluttaja on suojattava kohde, jonka toimintakenttä kapenee tilanteissa, joissa muut toimijat käyttävät asemaansa hyväkseen. Kuluttajansuojan peruslähtökohta heikommasta kuluttajasta ja vahvemmassa toimijasta uudentaa itseään myös kilpailuoikeuden kautta.

Internetin käyttö on riippuvainen yhteyksistä. Tässä keskeinen ja internetille ominainen suojelun muoto on verkkoneutraliteetti, jolla tiivistettynä tarkoitetaan sitä, että yhteydentarjoaja ei saa suosia omia tai yhteistyökumppaniensa palveluita, vaan kaikki käyttäjän haluamat palvelut tulee tarjota samanlaisella yhteysnopeudella.⁶

Sen sijaan edetessä internetin eri tasoilla alustojen tasolle erottelu muodostuu nimenomaan kuluttajasuhteen kautta. Vastikkeen ollessa perinteinen raha suojataan kuluttajaa esimerkiksi suoratoistopalveluissa normaalin kuluttajansuojan kautta. Sen sijaan esimerkiksi sosiaalisen median alustojen ohjelmistot ja käyttö on pääsääntöisesti maksutonta. Suoranaisen vastikkeen asemesta näissä palveluissa asiakas antaa vastineeksi alustan palveluista tietojaan ja toimii mainonnan kohteena. EU:n kehitteillä olevassa sääntelyssä on merkkejä tällaisen asiakkaan suojaamisesta ja menettelyjen läpinäkyvyydestä, jolloin niiden pohjana on sama kuluttajan suojaamiseen perustuva lähtökohta.⁷

Sähköisessä hallinnossa palveluiden käyttäjä mielletään yhä useammin asiakkaana. Suomessa digipalvelulaki säätää monista asiakkaan oikeuksista ja määrittää asiakkaan. Lähtökohtaisesti kuitenkin jo sähköisten palveluiden käyttöönotto ja jopa suosiminen painottaa ihmistä, jolla varallisuutta laitteisiin ja ohjelmistoihin ja taidollisia valmiuksia käyttää näitä palveluita. Tämä karsii usein pois lapset, vanhukset ja vammaiset, vaikka digipalvelulaki säätääkin erilaisista sopeuttamistoimista.⁸

---

⁵ Microsoft Corp. vastaan Euroopan yhteisöjen komissio (17.9.2007, ECLI:EU:T:2007:289), Microsoft Corp. vastaan Euroopan komissio (27.6.2012, ECLI:EU:T:2012:323), Google (Asia AT.40099, Google Android) ja keväällä 2021 tutkinta Applen musiikkipalveluista.

⁶ Tätäkin sääntelyä on pidetty ongelmallisena Russell Newman: The Paradoxes of Network Neutralities. MIT Press 2019.

⁷ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus kilpailullisista ja oikeudenmukaisista markkinoista digitaalialalla (digimarkkinasäädös) (Bryssel 15.12.2020, COM(2020) 842 final, 2020/0374(COD)).

⁸ Digipalvelulain logiikasta Tomi Voutilainen: Digitaalisten palvelujen sääntely. Alma Talent 2020.

Rationaalisen, mutta suojelua kaipaavan kuluttajan lisäksi digitaalinen aika on tuonut mukanaan myös tuottajakuluttajan eli prosumerin.⁹ Tässä roolissa kuluttaja kuluttaa, mutta samalla myös tuottaa sisältöjä. Digitalisaation aikana tämä on nähtävissä esimerkeiksi pelimarkkinoilla, joilla pelien ostajat tuottavat usein lisäsisältöä peleihin. Sosiaalinen media perustuu kokonaan käyttäjien tuottamiin sisältöihin, mutta perinteinen kulutussuhde ei toimi tässä kontekstissa. Roolien hämärtyminen ei toisaalta muuta perinteisissä asetelmissä kuluttajan roolia tai oikeuksia, vaan osallistaa tuottajakuluttajan osaksi lisäarvonluontia.

3. Kansalaisena

Yhteiskuntien teoreettisessa tutkimuksessa on pitkään eroteltu ihminen ja kansalainen toisistaan. Kansalainen on osallisena valtiossa ja tavallaan valtion tuottama rooli. Valtio ymmärretään tässä yhteydessä laajassa merkityksessä kattaen oikeusjärjestyksen erilaiset julkisen vallan muodot. Tämä rooli muodostuu poliittisen ja oikeudellisen järjestyksen luomana. Oikeudellisesti tämä näkyy erityisesti kansalaisen oikeuksina, mutta myös velvollisuuksina, jotka liittyvät tietyn valtion kansalaisuuteen, tai nykyään esimerkiksi valtion EU-jäsenyyteen. Kansalaiselta odotetaan myös tietynlaista toimintamallia, johon tietoverkkojen yhteydessä voidaan liittää tiedonsaaminen, tiedontuottaminen ja osallistuminen valtion tarjoamiin toimintoihin.¹⁰

Kansalaisuus ja sen toteutuminen ovat suhteessa julkiseen valtaan. Tiedon osalta tämä tarkoittaa, että tietoverkoissa on mahdollisuus saada tietoa oikeuksista, velvollisuuksista ja mahdollisuuksista toimia kansalaisen roolissa esimerkiksi tekemällä perusteltuja äänestyspäätöksiä. Kansalaisen oletetaan olevan aktiivinen ja rationaalinen toimija, joka saamalla tarpeeksi tietoa voi vaikuttaa kansalaisuuden velvollisuuksiin kuuluvalla tavalla poliittisen ja oikeudellisen järjestyksen kehitykseen.¹¹ Tässä asemassa tiedonvälityksellä ja vapaalla keskustelulla on merkittävä rooli. Internetissä keskeisessä asemassa on käsitys aktiivisesta ja informoidusta kansalaisesta. Tällaista kansalaista voidaan kutsua myös kriittiseksi kansalaiseksi. Toisaalta kansalaisuus myös luo erottelua eri kansalaisuuksien välillä, koska kansalaisuuden pitäisi luoda solidaarisuutta ja yhteenkuuluvuutta.

---

⁹ George Ritzer & Paul Dean ja Nathan Jurgenson: The Coming of Age of the Prosumer. *The American behavioral scientist*, 2012 379–398.

¹⁰ Daniel Joyce: *Informed Publics, Media, and International Law*. Bloomsbury Publishing 2020.

¹¹ Kansallisuuden ja kansalaisuuden hajoamisesta Rainer Bauböck: *Debating Transformations of National Citizenship*. Springer 2018.

Kriittinen kansalainen on usein lähtökohtana erilaisille käsityksille demokratiasta. Suomessa kansalaisen kannalta keskeisin tekijä on sananvapaus eli oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tämä aktiivinen kansalaisuus on nähty yhä useamman irrotettuna kansallisvaltion viitekehystä, koska ihmisten elämään merkittävästi vaikuttavia päätöksiä tehdään ylikansallisesti ja tällöin perinteiset demokraattiset vaikuttamismahdollisuudet ovat rajallisia. Internet onkin jossain määrin nähty, jos ei ihan globaalina, niin ainakin alueellisen kansalaisuuden mahdollisuuksia tukevana rakenteena.

Kansalaisuuden ongelmana tietoverkoissa on, että niiden käyttö edellyttää varallisuutta ja osaamista. Samoin tiedetään, että tietoverkkojen käyttö on haasteellista vanhuksille, vammaisille ja muille erityisryhmille. Toinen ongelma on, että siinä missä perinteinen aktiivinen kansalaisuus toteutuu tiedonvälityksen kautta, jossa merkittävässä roolissa on julkisen vallan julkisen palvelun toiminta ja esimerkiksi kirjastolaitos, niin internetissä kansalaisuus toteutuu yksityisesti omistetuilla kaupallisilla alustoilla. Samoin tarvitaan laitteita, ohjelmistoja ja palveluita, joilla sitoudutaan tietyn internetin portinvartijan tai palveluntarjoajan asiakkaaksi.

Verkkoympäristö kansalainen on näin ollen asiakas, todennäköisesti kuluttaja ja aktiivinen toimija, joka osaa valita itselleen sopivat alustat, palvelut, tiedonlähteet ja mahdollisesti keskustelualueet. Uudenlaisessa ympäristössä ajatus rationaalisesta ja aktiivisesta toimijasta korostuu, koska tarjolla on entistä enemmän niin sanotusti harhaan johtavaa tietoa ja toisaalta erityisesti keskustelun osalta internet on monin paikoin vihamielinen ympäristö. Tästä syystä kansalaisroolia halutaan tukea ja suojella muun muassa tietynlaisen väärän tiedon levittämisen haittaamisella ja muun muassa vihapuheeksi kutsuttujen ilmausten kitkemisellä sekä vihamielisen ympäristön muutospyrkimyksillä.¹² Uusia ja nykyisiä kansalaisia pyritään tukemaan medialukutaidon kautta, jossa opetetaan toimimaan uudenlaisessa ympäristössä. Aktiivisesta ja rationaalisesta kansalaisesta on näin ollut tullut osaltaan suojeltava, sivistettävä ja koulutettava kohde.

Samalla erilaisia vastakulttuureita ymmärtävässä ja jopa vihamielisyyttä suvaitsevassa internetympäristössä on erityisesti suurimpien palveluiden osalta siirrytty kohti kaitsettua keskustelukulttuuria. Vastakkainasettelun ja suoranaisten riitelyn jälkeen on otettu askel kohti ajatusta, että keskustelun osapuolten tulisi jakaa yhteinen käsitys totuudesta, keskustelutavoista ja keskustelun päämääristä.¹³ Käytännössä kansalainen yhteiskunnallisen keskustelun osapuolena

---

¹² Philip M. Napoli: *Social Media and the Public Interest: Media Regulation in the Disinformation Age*. Columbia University Press 2019.

¹³ Jossain määrin tätä voitaisiin pitää paluuna habermasilaiseen käsitykseen kommunikaation reunaehdoista. Luke Goode: *Jurgen Habermas: Democracy and the Public Sphere*. Pluto Press 2015.

palautuu ajatukseen rationaalisesta toimijasta, joka sitoutuu keskustelussa tietynlaisiin pelisääntöihin ja rationaliteettiin.

4. Alustan käyttäjänä

Internetissä toimimisessa on erityisesti sosiaalisen median myötä korostunut alustojen rooli. Elokuvien, sarjojen, musiikin ja pelien kohdalla toteutuu usein perinteinen kuluttaja-asiakassuhde, jossa tarjolla olevan valikoiman saa käyttöönsä korvausta vastaan. Sen sijaan sosiaalisessa mediassa ja muilla käyttäjien väliseen toimintaan perustuvilla alustoilla keskeisessä asemassa on asema nimenomaan alustan käyttäjänä.

Lähtökohtaisesti alustan käyttäjää pidetään rationaalisena ja valveutuneena toimijana, joka hyväksymällä alustan käyttöehtosopimuksen sitoutuu alustan sääntöihin, mukaan lukien tietosuojakysymykset. Oletuksena on, että käyttäjä sitoutuu laajaan ja monimutkaiseen sopimukseen, jonka perusteella riitojen ratkaisu tapahtuu suurimmalla osalla käyttäjistä muualla kuin heidän kotimaansa tuomioistuimessa. Tämän sopimuksen perusteella määritetty käyttäjän rooli alustalla, vaikka sopimus ei välttämättä ole kokonaan oikeudellisesti pätevä.

Tämän sopimuksen perusteella alustoilla on oikeus poistaa käyttäjän viestejä, antaa käyttäjälle erimittaisia porttikieltoja ja välittää käyttäjän tietoa muille tahoille. Samalla käyttäjä sitoutuu olemaan tarkkailun kohde. Nykyisessä alustataloudessa käyttäjän kaikkea toimintaa seurataan ja sen perusteella käyttäjä profiloidaan tavalla, joka mahdollistaa useita käyttäjiä koskevien tietojen pakkaamisen myytäviksi paketeiksi ja toisaalta mahdollistaa mainonnan kohdentamisen.

Käyttöehtosopimuksilla on myös muunlaisia vaikutuksia. Esimerkiksi Youtube -alustalla keskeisessä asemassa ovat käyttäjien tuottamat videot, joista alusta maksaa korvausta katsojamäärän perusteella. Alustalla on kuitenkin käyttöehtosopimuksen mukaan oikeus määritellä säännöt, joiden vastaisesta sisällöstä ei saa tuloja. Monissa tapauksissa ei tarkkaan yksilöidä sääntörikkomusta, vaan jätetään esimerkiksi kuukauden tulot maksamatta.

Laajemmassa tarkastelussa käyttäjän ja alustan suhde on sääntelyn kannalta moniulotteinen. Alustoja koskevien suositusten ja lakien mukaan tietyn tyyppiset sisällöt tulee poistaa. Näin ollen alustalla on aina mahdollisuus tehdä poisto omien sääntöjensä tai sääntelyn perusteella. Molemmassa vaihtoehdoissa oikeusturvakeinot ovat heikot. Virallissääntelyn taustalla on ajatus käyttäjien ohjaamisesta ja suojaamisesta esimerkiksi vihapuheelta tai häirinnältä. Laajemmin taas yhteiskunnan pyrkimyksistä rajoittaa esimerkiksi lapsipornon leviämisestä ja kevyemmistä

alustoihin liittyvistä ongelmista puuttua tarkoituksellisesti levitettävään väärään tietoon. Yhtä kaikki yhä enemmän alustojen käyttäjä on paitsi sopimuksen niin myös sääntelyn kohde. Tästä näkökulmasta käyttäjä on samaan aikaan suojelun kohde ja toisaalta potentiaalinen kielletyn sisällön levittäjä.

Moniin sääntelyratkaisuihin liittyy myös se, että alustojen käyttäjän tulisi toimia osaltaan valvojana. Varhaisen internetin aikana keskustelupalstoilla ja eri chat-ratkaisuissa käyttäjät toimivat usein ylläpidon valtuuttaminen vertaismoderaattoreina, mutta laajemman mittakaavan alustoilla tämä tehtävä on ammattimaisempi. Sen seurauksena moderoinnista vastaa hyvin usein ulkoistettu työntekijä tai algoritmi. Suoran moderoinnin lisäksi käyttäjät voivat tehdä ilmoituksia, jos törmäävät mielestään haittaaviin, sääntöjenvastaisiin tai jopa laittomiin sisältöihin. Tätä kutsutaan nykyään liputtamiseksi. EU:n uudessa ehdotuksessa liputtaminen on jopa sääntelyyn rakennettu valvontatapa, joka voi poistaa alustalta tai välittäjältä tietämättömyyteen perustuvan vastuuvapauden sisällöstä.¹⁴ Ehdotus sisältää jopa erilliset luotetun liputtajan kategorian, joten ainakin lähtökohtaisesti käyttäjien alustaan ja toisiin käyttäjiin kohdistuma valvonta on kasvamassa.¹⁵

Alustan käyttäjänä toimija on näin ollen toisaalta kuluttaja-asiakas, joka tuottajakuluttajana toimii myös monen alustan sisällöntuottajana. Samalla toimija on rationaalinen sopimuksentekijä, joka hyväksyy alustan säännöt ja toimintatavat. Kolmanneksi ihan virallissääntelyn kautta käyttäjälle täytyy antaa mahdollisuuksia toimia toisten käyttäjien ja alustan valvojana. Käyttäjää suojataan erilaisilta haitallisilta sisällöiltä sääntelyssä ja käyttäjän sananvapautta pyritään turvaamaan olemassa olevin ja ehdotetuin oikeussuojakeinoin tilanteissa, joissa viestejä on poistettu.

Alustoilla itsellään on myös erilaisia valitusmekanismeja, joista pisimmälle viety on Facebookin (ja Instagramin) Oversight Board.¹⁶ Kaikkien näiden päämäärä on kuitenkin alustojen toimintalogiikan mukainen eli mahdollistaa mahdollisimman paljon sisältöjä houkuttelemaan mahdollisimman paljon käyttäjiä ja sitä kautta tuomaan dataa niin edelleen kaupattavaksi kuin mainontaan. Nimittäin viestien poistamisen ja käyttökieltojen tilanteissa erilaisia suojamekanismeja on ja niitä on tulossa lisää. Sen sijaan alustan kieltäytymisestä poistaa haitalliseksi arvioitua sisältöä valittaminen on

---

¹⁴ Vastuuvapauden muodostumisesta Giancarlo F. Frosio (toim.): The Oxford Handbook of Online Intermediary Liability. Oxford University Press 2020.

¹⁵ Komission ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta (KOM(2020) 825 lopullinen, 15.12.2020). Katso myös Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi (digipalvelusäädös) U 2/2021 vp.

¹⁶ Nyt hyvin ajankohtaisesta ja suomeksi Facebookin valvontalautakunnasta Kate Klonick: The Facebook Oversight Board: Creating an Independent Institution to Adjudicate Online Free Expression. 129 The Yale Law Journal 2020.

huomattavasti monimutkaisempaa. Alustan käyttäjän roolina on tuottaa alustan liiketoimintaa varten mahdollisimman paljon dataa muodossa tai toisessa.

5. Yksityishenkilönä

Internetissä ja erityisesti erilaisilla alustoilla henkilö on myös niin sanotusti omana itsenään. Julkisiin palveluihin kuuluvat esimerkiksi terveys- ja sosiaalitoimi, jotka ovat myös yhä enemmän internetissä. Näin ollen aivan yksityisyyden suojan ytimeen kuuluvat tiedot ovat tietoverkoissa niin julkisella kuin yksityisellä puolella. Tämän lisäksi datatalous tarkoittaa sitä, että hakukoneet, muut palvelut ja erityisesti alustat keräävät, tallentavat ja hyödyntävät käytännössä kaikkea tietoa, jota kertyy ihmisten toiminnasta internetissä.¹⁷

Erityisesti sosiaalisen median toimintalogiikkaan kuuluu, että käyttäjä on osa massaa ja massasta muodostuu paljon dataa, joka toimii vastikkeena muutoin maksuttomasta palvelun käytöstä. Käyttäjän kaikesta toiminnasta jää jälki, joten palvelusta riippuen käytetään joko algoritmin datana kohdentamaan muita viestejä tai mainontaa tai sitten osana isompaa datapakettia, joka voidaan kaupata muille toimijoille.

Sääntelyn ratkaisu on tähän ollut erityisesti GDPR:n osalta korostaa henkilön tietoisuutta.¹⁸ Jo aiemmin eriluonteiset tiedot oli jaettu erilaisen suostumuksen piiriin nimenomaisesta suostumuksesta hiljaiseen hyväksyntään. Oletuksena on, että käyttäjä tekee aina jonkinlaisen päätöksen suostumuksesta tietojensa käsittelyyn.¹⁹ Internet-ympäristössä yksi ilmiö tästä on, että käyttäjän tulee hyväksyä evästeet, mainonta ja monenlaista muutakin toimintaa. Seurauksena on usein kymmeniä kohtia, jotka voi hyväksyä kerralla tai yksittäin.

Tietosuojasääntelyn näkökulmasta yksilö on omista tiedoistaan ja niiden käytöstä päättävä rationaalinen toimija. Oletuksena on myös, että käyttäjällä on tiedolliset ja taidolliset valmiudet suostumuksen antamiseen. Unohtamatta sitä, että käyttäjällä on aikaa ja mielenkiintoa lukea jopa kymmenien käyttötapojen kuvaukset, harkita niitä ja kokonaisuhyväksymisen asemesta antaa jokaiseen kohtaan valistunut sitoumus. Sääntely on tehnyt suojan kohteena olevasta yksilöidystä

---

¹⁷ Tätä on kutsuttu yksityisyyden paradoksiksi eli ihmiset ovat huolissaan yksityisyydestään, mutta samalla etenkin internetissä valmiita paljastamaan itsestään jopa arkaluonteisia tietoja.

¹⁸ GDPR eli EU:n yleinen tietosuoja-asetus (2016/679), tarkemmin sääntelystä Päivi Korpisaari & Olli Pitkänen ja Eija Warma-Lehtinen: Uusi tietosuojalainsäädäntö. Alma Talent 2018.

¹⁹ Tästä huolimatta EU:n sääntelyn piirissä ei ole juurikaan saanut jalansijaa ajatus henkilötiedoista omaisuuden kaltaisena asiana, josta päättäminen olisi enemmän käyttäjän päätösvallassa. Viktor Mayer-Schönberger ja Kenneth Cukier: Big Data: a Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think. Houghton Mifflin Harcourt 2014.

näennäisesti informoidumman ja toiminnasta läpinäkyvämmän, mutta samalla yksilö vastuuteen monista hänen tietoihinsa liittyvistä päätöksistä.²⁰ Samalla tavoin oikeus tulla unohdetuksi edellyttää henkilön omaa aktiivisuutta ja tietoisuutta unohdettavaksi haluttavan tiedon sisällöstä ja sijainnista.

Internetin toimintaperiaate perustuu monelta osin tietoon, jossa yksilön tiedot ovat yksi muoto.²¹ Sääntely on siirtynyt perinteisestä rekisterien sääntelystä yksilön valtuuttamiseen valvomaan omien tietojensa käyttöä. Tietomassat ovat digimaailman valuuttaa, joka auttaa käyttämään palveluita. Kuitenkaan tässä asetelmassa käyttäjä ei ole kuluttaja tai asiakas, vaan yksityishenkilö, joka tekee sopimuksen omien tietojensa käyttämisestä.

6. Johtopäätökset

Sääntely tarvitsee perusteet, toimintalogiikan ja ainakin oletuksen sääntelyn vaikutuksista. Tätä kautta sääntely muokkaa kohteensa toimintaympäristöä ja myös toimijoita. Internetissä sääntely vaikuttaa siihen, kuinka tietoverkkojen eri toimijat asemoivat itsensä ja toimintansa. Tavallisten ihmisten osalta sääntely on luonut useita erilaisia rooleja, joita vaikuttaisi yhdistävän ajatus tiedollisesti, taidollisesti ja voimavaroiltaan kyvykkästä henkilöstä, jota on kuitenkin jossain yhteyksissä suojeltava yritysten, alustojen ja toisten käyttäjien toiminnalta.²² Kuitenkin näissä rooleissa henkilön oman toiminnan tulisi perustua rationaaliseen toimintaan ja ennen kaikkea tietoisuuteen

Tietoverkkojen globaalin luonteen vuoksi alueellinen, saati kansallinen sääntely, ei ole enää yhtä tehokasta kuin maantieteeseen sidotun toiminnan sääntely. Näin ollen tietoverkoissa henkilöstä tulee periaatteessa globaalisti kaiken kanssa verkottuva toimija. Tässä roolissa henkilölle annetaan erityisesti sopimuksentekijän rooli, jossa on olennaista tietoisuus ja kyvykkyys tehdä sopimus. Tietoverkoissa sovitaan infrastruktuurin (laitteet, yhteydet ja ohjelmistot) ja palveluiden käytöstä. Samoin sovitaan esimerkiksi sitoutumisesta alustojen käyttöehtoihin ja palveluiden henkilötietojen

---

²⁰ Rekisteröidyn ja kuluttajan asemien lomittumisesta Susanna Lindroos-Hovinheimo: Henkilötietojen suoja EU-oikeudessa – yksityisyyttä yhteisön kustannuksella? *Lakimies* 2018 s. 52-75, s. 62-63.

²¹ Nick Couldry ja Ulises Ali Mejias: *The Costs of Connection. How data is colonizing human life and appropriating it for capitalism.* Stanford University Press 2019.

²² Kyvykkyyskeskustelusta tiivistetysti Martha Nussbaum: *Capabilities, Entitlements, Rights: Supplementation and Critique.* *Journal of Human Development and Capabilities* 2011, s. 23–37

keräämiseen. Pääasiassa infrastruktuuriin liittyvissä kysymyksissä käyttäjä voi olla suojattava kuluttaja, muutoin enemmän asiakas.

Internetissä kysymys on aktiivisesta toimijuudesta niin asiakkaana, kansalaisena, alustojen käyttäjänä kuin yksityishenkilönä. Kaikissa rooleissa tulee aktiivisesti sopia ja toimia kulloisenkin roolin rationaliteetin mukaisesti. Monissa palveluissa käyttäjästä tulee myös tuottaja, joka omalta osaltaan tuottaa sisältöä eri palveluihin. Tämä rooli yhdistyy kansalaisena toimimiseen, jonka tietoverkoissa tulisi tarkoittaa tietojen hankkimista ja keskusteluun osallistumista. Tätä varten tarvitaan kuitenkin palveluita, kuten sosiaalisen median alustoja, joilla käyttäjä on datan lähde, sisällön tuottaja ja jossain määrin myös alustan sekä muiden käyttäjien toiminnan valvoja.

Internet on iästään huolimatta edelleen suhteellisen nuori osa yhteiskuntaa, jossa erilaiset palvelut ja toiminnot ovat vielä kehittymässä. Tällaisessa kehitysvaiheessa usein sääntely kohdistuu yksittäisiin osa-alueisiin, jolloin sääntelykokonaisuudesta muodostuu monimuotoinen ja jopa ristiriitainen kokonaisuus. Internetin käyttäjän roolien kannalta tämä näkyy päällekkäisyyksinä, erilaisina odotuksina ja velvoitteina ja toisaalta korostuneena tietoisuuden vaatimuksena, joka heijastuu sääntelyjen toteuttamisena suostumuskonseptin kautta.²³ Tämä asetelma voi muuttua, jos internet kehittyy avoimempaan ja julkisempaan suuntaan, joka todennäköisesti tarkoittaa ohjaavampaa ja suojelevampaa sääntelyä. Toinen suunta on nykyisen kaltainen näennäisen vapaa alue, jossa nimenomaan suostumus ja sopimus näyttelevät keskeistä roolia.

---

²³ Internetistä sopimusten sääntelemänä kenttänä Lee A. Bygrave: Internet Governance by Contract. Oxford University Press 2015.